

(Taidemaalari Pirjo Saanio, lausunto opetusministeriölle)

TEKIJÄNOIKEUSLAIN KOKONAISUUDISTUKSESTA

Lausuntoni koskee työsuhteissa tehtyjen teosten tekijänoikeuksia ja perustuu omiin kokemuksiini.

Tekijänoikeudet ovat kuvataiteilijan ammatin ominaispiirre. Taiteilijan työsuhteissa syntyneiden teosten tekijänoikeudet on rajattava mahdollisten siirtohankkeiden ulkopuolelle.

Mesenaattivetoisuudelle vastapainoa hakevana taiteilijana näen lyhyet ja vaihtuvat työsuhteet ennemmin hyveenä kuin epäkohtana. Tekijänoikeuksien automaattinen siirtyminen työnantajille sysäisi taiteilijan epäoikeudenmukaiseen neuvottelukierteeseen.

Tekijänoikeuksien arvo vaihtelee

Tilanteita, joissa tekijänoikeuksillani on ollut minulle merkitystä:

– Olen 90-luvulla myynyt yhden vesiväriyöni kaikki tekijänoikeudet pois kertakorvauksella. Ostajayritys maksoi oikeuksista saman summan kuin varsinaisesta teoksesta, jonka puolestaan hinnoittelin vastaamaan parin viikon keskipalkkaa. Taideteoksen tekijänoikeuksien rahallista hintaa tai muuta arvoa voi miettiä vasta, kun teos on valmis. Jos tietäisin menettäväni tekijänoikeuteni työnantajalle, suhteen avoimuus kärsisi. Vuonna 2005 minulla oli työsopimus 10 akvarellista. Niitä syntyi enemmän ja vastaanottajalla oli mahdollisuus valita. Jos laki muuttuisi, tekisin samassa tilanteessa teosvalinnat mahdollisesti itse.

Kestämätön olisi tilanne, jossa työnantaja ei kiireisiinsä vedoten jaksaisi keskittyä kuuntelemaan taiteilijaa - varsinkin, jos työsuhde olisi jo päättynyt. Työnantaja saattaisi haluta pitää kiinni automaattisesti itselleen siirtyneistä oikeuksista vain varmuuden vuoksi tai sensuurinhalusta.

– v.1999–2000 kehittelin työttömänä ollessani teoksen, jota saattoi käyttää pakkauksena, mutta joka merkitsi minulle teosta. Mietin teokselleni mahdollisimman pitkää ja monipuolista elämänkaarta. Ennen kuin esittelin teokseni luonnokset, otin asiasta kiinnostuneelta yritykseltä kirjallisen lupauksen, ettei se käytä ideaani, jos mitään sopimusta ei syntyisi. Valmistettuani lopullisen mallikappaleen yritys olisikin halunnut kaikki tekijänoikeudet ja maksanut vain valmistuskulut tehtaassa. Minulle olisi jäänyt mahdollisuus saada teos näyttelyyni. En halunnut luovuttaa tekijänoikeuksiani, koska silloin teoksesta oli vaarassa toteutua vain pakkausolemus. Sponsorintisopimus syntyi kun yritykselle riitti, että se sai teoksen vuodeksi vapaaseen käyttöönsä ja mahdollisuuden jatkaa sopimusta tarvittaessa. Luullakseni yritys ei käyttänyt teostani vuottakaan. Teos olisi lakannut olemasta, mutta pitämällä kiinni tekijänoikeuksistani, minulla on ollut tästä teoksestani iloa jo seitsemän vuotta. Viime aikoina on tarjoutunut tilaisuuksia kertoa teoksestani julkisestikin.

– Erityisesti tekijänoikeuksieni merkitys on avautunut minulle kahden teoskokonaisuuden kautta, jotka jäivät vuonna 2000 luovuttamatta työnantajalle. Työnantaja on ollut asiassa ymmärtäväinen, mutta jos kohdalleni olisi osunut vähemmän motivoitunut työnantaja, jolla vielä olisi ollut tekijänoikeudet teoksiini, olisi kuukausien työni voinut päätyä vasten tahtoani roskakoriin tai esille epäasiallisella tavalla.

– Olen tehnyt v.2005 määräaikaisessa työsuhteessa taiteilijakirjan, joka tuli kirjastoon osaksi veistostani. Taiteilijakirjalle ei ole kelpoisuuskriteereitä, mutta useimmiten se on uniikkikappale. Teosta tehdessäni käytin ammattiini kuuluvaa vapautta ja toteutin kirjan monistettavalla tavalla.

Otin kirjalle omakustanteen ISBN - tunnuksen, jonka perustelin kirjassani. Tässä teoksessa ISBN-tunnus on osa teosta. En olisi vastustanut työnantajani ISBN-tunnusta, mutta sen hankkimiseen ei työaikani olisi riittänyt, ja tunnus olisi voinut jäädä muutoinkin saamatta. Ilman tunnusta teos olisi ollut vajavainen. Mikäli teosten tekijänoikeudet kuuluisivat automaattisesti työnantajille, se voisi kaventaa taiteilijan ilmaisuvapautta.

– Tekijänoikeuksien haltijana voisin tulostaa ja laittaa tuota työsuhteessa tekemääni kirjaa myyntiin, mutta työvoimaviranomaisten yrittäjäleimasin estää sen. Taiteilijalle tulisi sallia tekijänoikeuksiensa taloudellinen hyödyntäminen ja työsuhteessa syntyneen ylimääräisen aineiston ja luonnosten kauppaaminen työttömyyden, irtisanomisen tai irtisanoutumisen varalta. Kuvataiteilijoillahan ei ole työttömyyskassaa.

– Työmarkkinatuella ollessani sain tekijänoikeuksiini vedoten vuonna 2006 työvoimatoimistolta luvan esitellä näyttelyssä valokuvin työsuhteissa tekemiäni teoksia. Tämä onnistui vasta runsaan byrokraattisen koukeroinnin jälkeen. Olisi yleinen etu, että eri työmarkkina-asemissa tehty taide pääsisi esteettä julki.

Tekijänoikeuksien pysyminen taiteilijoilla tuo ammattiin läpinäkyvyyttä

Työpaikoilla, joissa byrokraatia (?) ei taivu kuvataiteilijan palkkaamiseen taidemaalarina tai kuvanveistäjänä eli ns. vapaana taiteilijana, ovat työnantajat onneksi tulleet vastaan ja soveltaneet työsopimuksissa muiden alojen työehtosopimuksia ennemmin kuin olisivat jättäneet taiteilijan kokonaan palkkaamatta. Varjopuolena tilanteessa on, että taiteilijan työ tilastoituu silloin jonkun muun ammatin nimiin. Olen tehnyt teoksia mm. suunnittelijan ja sihteerin nimikkeillä. Tekijänoikeusasioiden vuoksi olen pitänyt tärkeänä, että työsopimusteni muusta sisällöstä ja työtodistuksesta käy ilmi työni varsinainen luonne.

Kuvataiteilijan työsuhteissa tekijänoikeuksien automaattinen siirtäminen työnantajalle olisi nähtävä kyseenalaisena asiana, joka ei palvele yleistä etua ja taiteilijan ammatin läpinäkyvyyttä.

Taidekentän läpinäkyvyys paransi myös, jos hallitusosapuoli tuponeuvotteluissa esittäisi asianmukaisen tilastoinnin mahdollistamiseksi työehtosopimusmalleihin kohtaa, joka ruksataan, jos tekijä haluaa korostaa tekevänsä työn kuvataiteilijana.

Tekijänoikeuksien pysyminen taiteilijoilla motivoisi yksittäistä työnantajaa keskustelemaan tekijänoikeuksista taiteilijan kanssa reilusti kasvokkain työsopimusta laadittaessa. Taiteilijan palkkaaminen ei ole rikollista ja huoriin verrattuna meitä saa myös välittää. Luojalle kiitos rohkeista ja neuvottelunhaluisista työnantajista, heitäkin on!

Kiitän opetusministeriötä lausunnonantomahdollisuudesta.

Vantaalla 30. toukokuuta 2007

Pirjo Saanio
taidemaalari
pirjo.saanio@kolumbus.fi

